

Жолдошов Т.

**ФИЛОСОФИЯЛЫК ЭМЕС АДИСТИКТЕ ОКУГАН СТУДЕНТТЕРГЕ
ФИЛОСОФИЯНЫ ОКУТУУНУН УСУЛУ ТУУРАЛУУ**

Жолдошов Т.

**О МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ
НЕФИЛОСОФСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

T. Zholdoshev

**ABOUT TEACHING PHILOSOPHY FOR STUDENTS
OF PHILOSOPHY MAJORS**

УДК: 371:1.091/15

Макалада лекциялык сабактардын мисалында философиялык эмес адистикте окуган студенттерге философияны окутуунун усулу тууралуу маселе каралган

Негизги сөздөр: философия, адис, студент, окуу.

В статье на примере лекционных занятий затрагиваются вопросы методики преподавания философии студентам нефилософских специальностей.

Ключевые слова: философия, специалист, студент, учеба.

Article on the example of lectures dealt with issues of teaching methods of philosophy student's non-philosophical disciplines.

Key words: philosophy, expert, student, study.

Белгилүү илимий дисциплинаны окутуу – жогорку окуу жайдагы штаттык профессордун, доценттин, окутуучунун негизги милдети. Окутуу процессинин идеалдуу түшүнүгү – субъект менен субъектик мамилелер. Бул идеалаштырылган моделдин элементтери – субъект-студент жана субъект-окутуучу. Бул процессте мындан сырткары тарбиялык, көзөмөлдөөчү, материалдык-техникалык шарттар, окутуучунун эмгектенүүнүн жана студенттин жашоосунун социалдык, коммуникациялык-маалыматтык, коомдук элементтери да бар.

Окутуу процессинин идеалдаштырылган моделинде илимпоздор-усулчулар 8 негизги усулдук жана психологиялык-педагогикалык талапты белгилешет:

1. Студент – окутуунун объектти эмес, ал окутуу процессинде тең укуктуу шериктеш (партнер). Себеби окутуунун максатына жетүү мүмкүн эмес, эгерде студент окутууга активдүү, кызыгуу, оң мамиле түзбөсө. Демек, окутуучу тарабынан студенттин активдүү билим алышына бардык шарт түзүлүп, ага тоскоолдук, жолтоолор алдын ала болтурбоого аракет жасалышы керек.

2. Окутуучу – башкалардын билимин көңүлсүз өткөргүч эмес, ал субъект, демек эркин, чыгармачыл, билимди алууга багыттаган максатты койгон, окутуунун усулдарын өзү тандаган инсан. Окутуучу студенттердин объективдүү шарттарын эске алган, ойлонулган максатты коет. Окуткан материал окутуучунун өзүнө түшүнүктүү болуп, ал аны кабыл алып, кайрадан иштеп чыгып, андан кийин гана «өзүнүкү» болгондон кийин окутат. Студенттерге өзү жакшы түшүнгөн гана материалды үйрөтүшү

керек, анда да өзүнүн кызыкчылыктарына жана мүмкүнчүлүктөрүнө жооп берген ыкма менен.

3. Окутуучу билимди берүү жолун жана студентте калыптандыруучу ыкманы так билиши зарыл – бул окутуунун коммуникативдүү-маалыматтык элементин түзөт. Мында студенттин малымаатты кабыл алуусун эске алуусу абзел.

4. Маалымат релеванттуу болушу керек.

5. Релеванттуулукту корректировкалоо үчүн студент-окутуучу ортосундангы кайтарымы байланыш тыгыз болушу керек. Мында студенттер эркин суроо берип жана аларды суроо берүүгө түртүү, стимулдаштыруу, түрдүү жолдор менен аларды суроо бердирүүгө үйрөттүү (текшерүүчү суроолор, кыскача жазуу иштери ж.б.) чоң ролду аткарат.

6. Сабакта окутуучу өзү койгон объективдүү максатка жана кошо пайда болуучу милдеттерге жараша окуу материалын тандап аны логикалык тартипте түзүшү керек, студенттин бул сабакты окууга болгон убакытын да эстен чыгарбаса.

7. Окутуу процесси – бул студент-окутуучунун ортосундагы маек алмашуу, анда алар бири бирине эмоциялык-психологиялык жана моралдык таасир тийгизишет. Демек, коммуникациялык-маалыматтык элементтин ишке ашышы түзүлгөн мамилелердин мүнөзүнө байланышат. Практика көрсөткөндөй, студенттин сабакты кабыл алуусунда, сабакка болгон көңүлү ага карата окутуучунун мамилеси чечкиндүү. Демек, окутуучу өзүнө студенттердин көз карашы менен баа берүүгө үйрөнүшү маанилүү, керектүү учурларда өз жүрүм-турумун оңдоошу да керек.

8. Студент менен окутуучуда статустук тоскоол болбогону оң. Студентти сыйлоо, ар бир студентке өзүнчө педагогикалык ыкма табуу – чеберчилик¹.

Эми жогоруда темада көрсөтүлгөндөй философия курсун окутууда студенттердин бул сабакка мүмкүн пайда болгон мамилеси туурасында кээ бир усулдук тажрыйбага ойлор. Мындай жагдайда бир канча факторлор өз таасирин тийгизиши байкалат:

¹ Караныз: Бобров В.В. Некоторые аспекты опыта преподавания философии в техническом вузе...185-193-бб; Бобров В.В. Из опыта преподавания философии...108-112-бб; Ильин Е.Н. Искусство общения; Цуканова Е.В. Психологические трудности межличностного общения. Киев, 1985; О преподавании философии (материалы «Круглого стола») // Вопросы философии, 1997. №9.

Биринчиден, философия милдеттүү түрдө окуу турун турган сабак, ошол эле учурда ал кесиптик дисциплина эмес, демек студенттердин түшүнүгүндө билим алууда бул илимдин орду тууралуу так маалымат болбошу да мүмкүн. Демек студент алдын ала эле бул «ашыкча», «керексиз» сабакка катышууну абзел деп эсептебеши да мүмкүн.

Экинчиден, коомдо түзүлгөн түшүнүк боюнча, философия – бул илимдердин башаты, ал акылмандуулуктун илими, ал бардыгына керек түшүнүгү. Ошондуктан, философия позитивдүү мамиле калыптанышы мүмкүн. Окутуучуну да студент акылмандуулукту үйрөткөн адам катары кабыл алышы мүмкүн. Анда да студент сабакты оңой, кесипке түздөн-түз байланышы жок деп баалашы мүмкүн.

Үчүнчүдөн, диний, эзотериялык философиялык адабияттардын көптүгүнөн жана кеңири тарагандыгынан, кээ бир студенттер үстүртөн болсо да бул илим менен тааныш болгондуктан, аларда философиянын образы түзүлгөн.

Ушундай шартта окутуучунун милдети – биринчилердин сындаган оюун жокко чыгаруу, экинчилерди кызыктыруу жана үчүнчүлөр менен маектешүүгө өтүү. Ошондо да окутуучу жогорку окуу жайдын адистештирүүсүн, студенттердин окуган факультетин, адистигин эске алышы керек. Конкреттүү илимдер менен философиянын өз ара байланышты вульгарлаштырбай, өтө эле жөнөкөйлөштүрбөй сабакты өтүү керек. Философиянын тар кесиптик ишмердүүлүктө керектигин баса белгилөө, далилдөө аракеттерин жасоо туура эмес. Философиянын курсун окутууда окуу жайдын адистештирүүсүн эске алып темаларын акценттештирүүнүн өзү жетиштүү. КР Мамлекеттик билим берүү стандартында каралган төмөнкү темалар боюнча сабак өткөрсө болот:

1. Метафилософия (философия кандай көйгөйлөрдүн үстүнөн иштейт, коомдук жашоодо кандай ролду аткарат, рухий маданияттын башка формалары – илим, дин, адептүүлүк, саясат, көркөмдүк өнөр менен кандай байланышта). Жашоодогу баалуулуктар системасын калыптандырууда кандай ролду аткарат маселеси да каралышы мүмкүн.

2. Абстракттуу жана прикладдык онтология (бытие, аң сезим жөнүндө окуу, алардын өз ара байланышы; дүйнөнүн натурфилософиялык сүрөттөлүшү, материянын, форманын, мейкиндик жана убакыттын, кыймылдын, себептүүлүктүн, зарылдыктын, кокустуктун көйгөйлөрү; конкреттүү илимдердин философиялык маселелери, эмпирикалык жактан фиксацияланган бытиенин физикалык жана биостук формалары, менен коомдук, рухий дүйнөнүн идеяларынын, образдардын, символдордун өз ара байланыштары).

3. Тааным билүү теориясы (тааным билүүнүн чектеринин жана мүмкүнчүлүктөрүнүн трансценденттик маселеси, бүтүн жана бөлүк, маңыз жана кубулуш, герменевтикалык айланма, тааным билүүдө сезүүнүн, интеллекттин, интуициянын ролу, эмпирикалык жана теориялык тааным билүү, логиканын элементтери жана тааным билүүнүн методологиясы – факт жана теория, байкоо жана эксперимент ж.б.,

тааным билүүдө акыйкатка жетүү, анын критерийлери, гуманитардык илимдерге тааным билүүнүн өзгөчөлүгү).

4. Аксиоантропология (И. Канттын адам жөнүндө койгон суроолору жана жооптору, дүйнөдөгү адамдын уникалдуу орду, адам жашоосунун жана өлүмүнүн мааниси, адамдын баалуулуктары жана баалуулуктардын арасында адамдын орду)².

5. Коомдун жана анын тарыхынын философиясы (адамзат жана коом, инсан жана коом, негизги социалдык мамилелердин структурасы жана динамикасы, техниканын философиясы, адамзат кандай жолду басып өттүү жана кайсыл жакка баратат, тарыхтагы мыйзамченемдүүлүк жана хаос, учурдагы глобалдуу маселелер).

Окуу жайдын адистештирүүсүн эске алуу – бул студенттердин келечектеги кесибине байланышкан темаларды тандоо жана аларга карама-каршылыктуусун да кошуу. Маселен, физиктер үчүн дүйнөнүн натурфилософиялык көйгөйлөрү менен бирге контраст үчүн - тарыхтын философиясын кошо окутса болот, же тескерисинче - юристтер үчүн. Бул жерде окутуучунун да, студенттердин кызыкчылыктарын эске алуу абзел.

Адистигине туура келбеген учурларда философияга болгон студенттерде кызыгууну пайда кылуу менен гана алар сабакка активдешет. Философияны окутуу кызыксыз болушу мүмкүн эмес. Окутуучу материалды мазмун жагынан кызыктуу жана кызыктуу ыкма менен өтпөсө болбойт. Кээ бир сабактарда темага түздөн-түз байланышы жок материалды да кошсо болот, бирок анын чеги каралышы керек. Демек философияны окутууда: кызыгуу – чыгармачыл мамиле – оң кайтарым реакция менен системанын иштеши эске алуу менен жүрөт. Бул жерде туура тандалган усулдар чоң ролду аткарат. Философияда үч ыкма менен сабак өтсө болот: догматикалык, аналитикалык, генетикалык.

Эркин коомдо философияны окутуу – бул талашсыз акыйкатты окутуу эмес (андай өзү мүмкүн да эмес) же өз оюн таңуулоо, бул деген дүйнөгө көз караштык маселелерде эркин ой жүгүртүү, дүйнөгө көз карашта эркин позицияны тандоо. Сабак өтүүдө айрыкча усулдук кеңештердин биринчиси – «Студент – окутуунун объекти эмес, ал окутуу процессинде тең укуктуу шериктеш (партнер)» жана сегизинчи – «Студент менен окутуучуда статустук тоскоол болбостугу» так сакталышы абзел. Философия сабактарында философиялык эмес адистигинде окуган студент конкреттүү билим менен эркин ой жүгүртүүнүн өз ара байланыш маселесин өздөштүрүүсү керек.

Мындан сырткары, философия сабактарында лектор өз лекциясын бир гана автордун окуу куралына таянбанстан, бир топ авторлордун китептерин окуп, өзүнүн көз карашын такташы керек. Өзүнүн лекциялык курсунда ал автордук позициясын

² Кант И. Критика чистого разума. Предисловие к первому изд. Часть 2, Гл. 3 (Архитектоника чистого разума). Гл. 4 (История чистого разума). - по любому изданию).

чагылдырат. Лекциялык курс бир бүтүмдү түзүп, лектордо концептуалдык схеманын бар экендигин далилдеши керек. Жумушчу программада лектор лекциялык материал менен, алгачкы булактардын, окуу адабияттын негиздерин кошуп, студенттерге көрсөтүлгөн талаптарга ылайык түзүшү керек. Демек, студенттердин философиялык материалга ой жүгүрткө алышын пландаштыруу орун алат. Лекцияда окутуучу студенттерди маектешүүгө, диалогко, диспутка чакырат, ал теманын бардык жагдайларын ачып көрсөтүүгө милдеттүү эмес. Лекцияда өтө эле көп маалымат, көйгөлүү маселелер да болбошу керек. Демек, лекция – бул коммуникациялык-маектешүү аракетин.

Лекция бир топ талаптарга жооп бериши керек. Маселен, тактыгы – бул теманын так берилиши, студент эмне тууралуу кеп курулат экенин түшүнөт, кандай көз караштар бар, кайчы пикирлер барбы же жокпу, аргументтери, иллюстрациялар менен коштолушу жакшы болор эле. Лекцияда материал карама-каршылыксыз, тепкичтүү, жөнөкөйдөн татаалга карата кетиши керек. Жергиликтүү материал менен байланыштуу болгону - жакшы көрүнүш.

Лекциянын мазмуну боюнча, кээ бир систематикалык философиянын материалдарына философияны тарыхынан, этикадан, эстетикадан, маданияттан маалыматты кошуу болот. Окутуунун усулдук актуалдуу көйгөйү - бул философиянын бүгүнкү күн менен байланыштыруу.

Лекцияны барактарга жазып алуу – туура. Лекциянын логикалык иретинде, кайталанбай өткөндүгүнө, темага каралган сааттарга дал келишин тактоого шарт түзүлмөкчү. Оозеки айтылган нерсе менен жазылган сүйлөө речти кабыл алынышы ар кыл болгондуктан, лекцияда текстти окуу туура эмес. Лекциянын текстинде жазылган нерсе гана сабакта айтылышы – катаачылык, анткени окутуучуда а дайым запаста кошумча материал болушу керек. Лекция – бул аныктагалган ойлонолуган концептуалдык схеманын жана пландын чегиндеги эркин сүйлөө импровизациясы. Текстти карап лектор конкреттүү сөз формасында оозеки материалды түшүндүрөт. Ошондуктан көбүнчө лекторлор карточка, план-конспект, кыскача план менен таяныч

катары сабакка киришет. Лекцияда лектор студенттердин көңүлүн кармап турганга ыкмаларды ойлоп, таап, колдонушу керек. Алгачкы лекцияда, студенттерге философия илим катары өзү эмнени окутат, кандай пайда болгон, жана бул курста студенттер эмнени үйрөнүшөт маселелерге токтолот. Лектор албетте кандай адабияттарды колдонууга мүмкүндүгүн да айтуусу зарыл. Бирок анда да студентке кенири адабияттар колдонушу мүмкүндүгү баса белгиленет, так кандайдыр адабияттардын тизме менен чектелбегенин студент түшүнүшү керек.

Жыйынтыктаганда, окутуу процессинин идеалдуу түшүнүгү – субъект менен субъектик мамилелер. Бул процессте мындан сырткары тарбиялык, көзөмөлдөөчү, материалдык-техникалык шарттар, окутуучунун эмгектенүүнүн жана студенттин жашоосунун социалдык, коммуникациялык-маалыматтык, коомдук элементтери да бар. Окутуу процессинин идеалдаштырылган моделинде илимпоздор-усулчулар сегиз негизги усулдук жана психологиялык-педагогикалык талапты белгилешет. Усулдук жагынан лекция – коммуникациялык-маектешүү аракетин.

Адабияттар:

1. Кант И. Критика чистого разума. Предисловие к первому изданию. Часть 2, Гл.3 (Архитектура чистого разума). Гл. 4 (История чистого разума).
2. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. - М., 1990.
3. Бобров В.В. Некоторые аспекты опыта преподавания философии в техническом вузе //Сборник материалов Всероссийской конференции «Новые технологии в науке и образовании». - Новосибирск, 1998, Т.3. 185-193-бб.
4. Бобров В.В. Из опыта преподавания философии в Новосибирском научном центре //Гуманитарные науки в Сибири, 2000. №3. 108-112-бб.
5. Ильин Е.Н. Искусство общения //Педагогический поиск. - М., 1987.
6. Цуканова Е.В. Психологические трудности межличностного общения. Киев, 1985.
7. Гавриляк А.И. Философия (программа семинарских занятий). - Томск, 2000. Ч.1.
8. О преподавании философии (материалы «Круглого стола») // Вопросы философии. - 1997. №9.

Рецензент: доктор философских наук, профессор Карабеков Ч.